

Az identitásválasztás jelensége a magyarországi román fiatalok körében

A magyarországi nemzetiségi lakosság általános fogyása közismert tény. Az elmúlt közel három évtized folyamán ez a folyamat különösképpen a magyarországi románok esetében gyorsult fel és mivel ez az összlakosság számarányhoz mérten állapítható meg, itt főleg az identitásvállalás mértékéről és jellegéről van szó.⁴⁹⁸ A 2001-es népszámláláskor is, az identitásvállalásnak több fokozatát tüntették fel, mint például: nemzetiség, anyanyelv, kulturális kötődés és használt nyelv. Ilyen tágas identitáskategóriák felsorolása jelezi, hogy mennyire ellazultak az identitás meghatározásához szükséges kritériumok. Ha pedig nemzeti/nemzetiségi identitásról beszélünk, hogy ki minek vallja magát nemcsak a népszámláláskor, hanem a mindennapokban is, akkor kétségtelenül az asszimilációs folyamatnak kedveznek a mutatók.⁴⁹⁹ Míg a múlt század első felében a román nemzetiségűek örökölték és így adták tovább nemzeti identitásukat, az 50' évektől kezdve, az asszimiláció felé vezető folyamat indult meg, amely a nemzeti identitásnak opcionális jelleget kölcsönzött, vagyis megszűnt annak a helyzetnek a kizárólagossága, hogy valaki egy adott identitásba beleszülessen, hanem ezt ő maga választhatja meg családi kötődései és nevelése révén társadalmi igényeinek megfelelően. A hagyományos, viszonylagos zártkörű falusi közösségek mint amilyenek a magyarországi román ortodox (később neoprotestáns is) közösségek voltak még a múlt század elején is – identitás megtartó erővel bírtak. És azért is hangsúlyozom, hogy ORTODOX, mert az észak-kelet magyarországi görögkatolikus román közösségek sokkal erősebben voltak kitéve a 19. századra jellemző asszimilációs folyamatoknak, ezért ezek a 20. század elejére szinte teljesen beleolvadtak a magyarságba.⁵⁰⁰ Az iparosodás, a városi magyar környezetbe történő költözés, társadalmi vagyis a többségi nemzet felé való nyitás alternatívát kínált sok hazai román saját identitásának a választásában. Ez a jelenség viszont évtizedeken keresztül nem veszélyeztette számottevően a nemzetiségi arányokat, hiszen a falvak világa csak lassan fogadta be a modern élet elemeit, hordozóit és még így is ezeket saját

⁴⁹⁸ KOZMA István: A magyarországi mikrokisebbségekről, in: *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II* (szerk. Kovács Nóra, Szarka László) . Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003, 345.

⁴⁹⁹ TAMM Barna: Nemzetiségek négyféle képpen, *Népszabadság*, 2002 augusztus 10.

⁵⁰⁰ MANCIULEA, Ștefan, *Granița de Vest*, Baia Mare, 1994, 67-70

identitásának ápolására tudta fordítani.⁵⁰¹ A nemzeti statisztikákból inkább csak azok tűntek el, akik újabb társadalmi pozíciójuknál fogva nem tartották többé fontosnak a román nemzetiséget mint elsődleges identitásjelzőjük megjelölését. Ez nem jelentette feltétlenül az örökölt, vagyis szülei, nagyszülei nemzetiségének a letagadását, hisz amellett hogy magyarnak vallotta magát még lehetett román kulturális kötődése, de utódja számára ezzel megszakadt egy olyan láncszem, amelyik a nemzeti identitást adta volna tovább. Ugyancsak ehhez a jelenséghez tartozik a vegyes házasságok számának gyarapodása a múlt század második felétől. Ilyen esetben az utód nemzeti identitása még a megszokott falusi környezetben is legtöbbször a többségi nemzethez tartozó házastárs identitásához igazodott. A kulturális pluralizmus révén a tömbben élő románság (lásd Méhkerék) is egyre jobban hajlott identitási jellemzőinek kibővítésére, amibe már a magyar állampolgárság tudatának megerősödése a nemzetiségi tudat gyengülését eredményezte.⁵⁰²

Egy kisebbségi népcsoportra jellemző az a hajlam, hogy egy általa jobban értékelt, többre tartott és nagyobb tekintélynek örvendő népcsoporthoz próbál kötődni, amely által társadalmi érvényesülése is nagyobb lehet. Sőt, ez akár fordítva is működhet, mint például a romániai németek példája is mutatja, mikor a vegyes lakosságú helységeken a többségi nemzet képviselői vagy éppen kisebbségi magyarok integrálták saját identitástudatukba a német kulturális kötődést, ami ma is a romániai német nyelvű oktatás és kulturális élet folyamatosságát biztosítja a németek Romániából való szinte teljes kivándorlása ellenére.⁵⁰³ A magyarországi románok számára viszont 1920 óta, miután ez a román nemzetrész elszakadt az erdélyi illetve romániai törzstől, egyre inkább a magyarsághoz való felzárkózás jelentette az egyéni érvényesülésnek a kulcsát. Ez még korántsem jelentett asszimilációt, de megindította az efelé vezető folyamatokat. Hiszen tágabb környezetében, a szűk falusi közösségen kívül minden egyéb magyar lett: az előljáróság, a város és a falu világába is betörő fejlődő technika is magyar nyelven történt. A magyar nyelv térhódítása az 1920-ig szinte érintetlen román többségű falusi közegekben, a két világháború közötti anyanyelvi oktatás valamint a szervezett kisebbségi kulturális és politikai élet hiánya, a 70-es évek derekára már lényeges identitásbeli mutációt eredményezett a hazai románságnál. Így, a még

⁵⁰¹ PETRUSÁN György – MARTYIN Emilia – KOZMA Mihály: *A magyarországi románok*, Budapest, 1999, 128.

⁵⁰² Lásd Kétegyháza esetében: BUCIN Mihaela: Mărci identitare. De la descrierea etnografică la imaginea stereotip. Letöltve: 2008 október 3. <http://www.jgytf.u-szeged.hu/tanszek/roman/mb/chitighaz.doc>. (Nyomtatott változata, in: *Aradul Cultural*, 1-2 sz., Arad, 2003)

⁵⁰³ NEUMANN Victor, Multikulturális identitás a régiók Európájában – a Bánát példája, in: *Regio, Kisebbség, politika, társadalom*, 1997, 8. évf. 3-4. sz., 3-16. Itt: 9.

megőrzött román nemzetiségi tudat mellett megjelenik a magyar kulturális kötődés is, mely tulajdonképpen alapja lett a napjainkban, főleg az 1980 után születetteknek a hódító identitásválasztási jelenségnek.⁵⁰⁴ Természetesen ezek a tényezők nem minden közösségben azonosan hatottak. Az asszimiláció egy a térben és időben egyenlőtlenül ható folyamat: jeleire elég korán fel lehet figyelni, és minél korábban születnek a folyamat megállítását szolgáló intézkedések, annál hatékonyabban bizonyulhatnak. Sőt, egy adott kisebbség pozitív megítélése és tekintélynövelése, részben akár visszafordíthatóvá teheti, vagy jócskán késleltetheti az asszimilációt. Ez főleg azoknál érvényes, akik az asszimiláció utolsó fázisában vannak, mikor magukat már nem vallják román nemzetiségűnek, de magukévá teszik a román kulturális kötődést. Ebből a szempontból az utóbbi pár évben egy kedvező fordulat figyelhető meg a magyarországi románok körében.

Ezt a folyamatot az anyaország és az anyanemzet nemcsak magyarországi, hanem európai szintű pozitívabb megítélése is elősegíti. Románia és a románok általános negatív megítélése a nyolcvanas évektől a kilencvenes évek közepéig román származástudattól való elfordulással járt a magyarországi románok körében, illetve egy sajátos, lokálpatriotizmus szintjén ápolt nemzetiségi identitástudat kialakításával. Az anyaország hazai de főleg nemzetközi megítélése nagy szerepet játszhat az adott nemzetiség identitásvállalásának szempontjából. Románia demokratizálása, felzárkózása a többi európai országhoz, gazdasági fejlődése, kultúrája és a román nyelv a határokon átnyúló médiák segítségével ismertebbé vált, s így visszafogottabb lett a nyolcvanas évek második fele és a 90-es évek elején jelentkezett nemzetiségi identitásválság a hazai románság körében. Itt főleg a műveltebb, értelmiségi szinten magukat románnak vallók számára kedvezett az anyaországbeli politikai és gazdasági fordulat. Mégis a Ceaușescu-féle Románia negatív megítélése olyan mértékben érintette az akkor serdülő és identitását építő vagy választó fiatalokat, hogy ez a fázis rányomhatta bélyegét későbbi nemzetiségi azonosulásukra. Hiszen ha a többségi nemzethez való azonosulás ez idő tájt éppen a serdülőkorban lévőkénél indult el és ebben az irányban fejlődött éveken keresztül, sokkal nehezebb visszatérni a származási tudatból eredő kisebbségi identitáshoz, még ha időközben az anyanemzet megítélése jelentősen javult is. Érdekes megfigyelni a baranyai beás cigányok nemzetiségi azonosulását a 80-as, 90-es és 2001-es évek népszámlálások tükrében: míg a 80-as évek elején az általuk beszélt archaikus román nyelvjárás tudatában sokan románnak vallották magukat, a 90-es években ez a szám

⁵⁰⁴ BORBÉLY Anna: Nyelvválasztási szokások a 21. század elején hat magyarországi kisebbségi közösségben, in: *Érték és valóság*, 7. füzet, 85-101. Itt: 89.

rohamosan csökkent: így míg 1980-ban 498 román nemzetiségűnek illetve 438 román anyanyelvűnek vallotta magát, 1990-re ez a szám 440 illetve 326, 2001 viszont már csak 155 vallották magukat románnak. A szomszédos Tolna és Zala megyékben is hasonló jelenség figyelhető meg. Hogy itt nem etnikai román népességről van szó, nyilvánvalóvá válik, ha a többi dunántúli és Duna-Tisza közí megyék román lakosainak számát vesszük figyelembe, ahol alig élnek beások.

Egy statisztikai felmérés szerint jelenleg a román identitású családokból kikerülő 14 év alatti gyerekek csupán 11,3% beszéli szülei nyelvét (azok aránya, akik értik is valamilyen szinten bizonyára jóval magasabb), ami arra utal, hogy nemcsak a családon kívüli környezetben, hanem még a szüleik is javarészt magyarul kommunikálnak velük. Mégis a román szülők túlnyomó többsége (71,4%) román nemzetiségi iskolába íratja be gyermekét.⁵⁰⁵ Tehát, a szülők fontos gyermeke származási identitásának megőrzése, az, hogy ne következzen be az utódoknál egy nemzetiségi identitásváltás és a nemzetiségi iskolába való beiratkozással próbálja megőrizni gyermeke számára is az általa még természetes módon örökölt és ápolt román nemzetiségi identitást. De hogy miért is nem sikerül a szülőknek, hogy gyermekével legalább 14 éves koráig folyékonyan tudjon beszélni románul egy sor egyéb tényező szól bele, amit már említettünk, és amire időhiány miatt nem fogunk most kitérni. Tény, hogy a nemzetiségi oktatásra illetve kisebbségi szervezetekre hárul az ilyen identitás válaszút elé kerülő magyarországi román fiatalok felkarolása, akár befolyásolása, hogy a kisebbségi oktatás és nemzetiségi hagyomány ápolása révén megnyerje az adott román családból kikerülő fiatalokat a román identitás vállalása és tovább adása érdekében. A magyarországi románok nemzetiségi azonosulásának egyik fontos eleme a nyelv, pontosabban a falusi közösségek román tájnyelve, ami némileg eltér az irodalmi standard nyelvtől. Viszont az oktatás, a nyelvápolás a standard nyelven folyik, hisz a „népies” románnak nincsen írott alakja és így nem is tudna az oktatási rendszerben hatékony nevelési szerepet betölteni.⁵⁰⁶ Így az irodalmi román minél szélesebb és helyesebb elsajátítása és a helyi tájnyelvvél való párhuzamos használata lehetne a teljes nyelvi elmagyarosodás egyik alternatívája. Hisz a hazai identitásválasztós generáció románjai, műveltségük és nyelvi kifejező képességüktől függően, egyre jobban hajlanak arra, hogy magyarul kommunikáljanak egymás között. Egy másik identitási támpont a vallás, amely viszont a mai fiatalokra már korántsem hat

⁵⁰⁵ HOȚOPAN Ana: Asimilarea – istorie și destin, in: *Românii din afara granițelor țării. Iași – Chișinău: legături istorice*, Iași, 2008, 498-504. Itt: 503.

⁵⁰⁶ BORBÉLY Ana: Atitudinea de limbă vorbită de românii din Ungaria comparativ cu alte comunități lingvistice, in: *Simpozion*, Giula, 2008, 103-121. Itt: 114.

ugyanazzal az erővel, mint a korábbi évtizedekben. A mai román közösségek többségben az ortodox felekezethez tartoznak, és ez garantálta is megmaradásukat, ellentétben a görögkatolikus románok szinte teljes elmagyarosodásával. De a neoprotestáns és főleg a baptista egyháznak nemzetiség megőrző jellege is van, hisz az adott közösségeken belül román nyelven folyik a hit ápolása, sőt, romániai baptista közösségekkel való együttműködésnek köszönhetően valamint az egyházi énekek és imák révén, a tájnyelv is „irodalmiasodik”.

A magyarországi románok évtizedes magukra utaltsága, az anyaország a közelmúltig visszanyúló elesettsége és közömbössége velük szemben meggyengítette a generációkon átívelő román identitástudatot. Ez azzal is járt, hogy a szülők passzívabbak lettek gyermekeik identitásátalakulásával szemben. Ezért is a nemzetiségi oktatás ma már szinte az egyetlen olyan közeg, amely hathatósan hozzájárulhat a nemzetiségi identitás megerősödéséhez, a nemzetiségi diákok örökölt identitásuk iránti érdeklődés felkeltéséhez. Ezek azok az intézmények, amelyek hivatottak nemcsak a hazai románság kulturális örökségét értékesíteni és ügyes pedagógiai módszerekkel irányítani a nemzeti identitásukban bizonytalan fiatalokat, hanem arra is, hogy szoros kapcsolatokat teremtsenek és ápoljanak az anyaországbeli intézményekkel. Ezek révén a fiatalok érzelmi világuk részévé teszik az anyaországbeliekkel való érintkezést, tapasztalatcserét. Románia és Magyarország európai uniós közös tagsága egy eddig még túl kis mértékben kihasznált lehetőséget nyújt a hazai román fiatalok nemzetiségi identitásának ápolásához. Így, a mai nemzetiségi oktatásban tevékenykedő oktatóknak nemcsak feladata, hanem egyben felelőssége is, hogy a fiatalok tudnak-e majd élni ezekkel az esélyekkel, hogy az identitásválasztásukat egyre inkább az örökölt nemzetiségi identáshoz való ragaszkodás határozza meg.

Summary

The Phenomenon of the Optional Identity Among Young People Belonging to the Romanian Minority in Hungary

The assimilation process in Hungary speed up during the last years especially in regard of the Romanian minority. Since its traditional environment in villages started to disintegrate due to the labour force migration and to the intrusion of modern life, the figure of those adopting a dual identity increased. Beside the Romanian background, they developed also the proud conscience of being Hungarian citizens. Especially during the Ceaușescu-Dictatorship in

Romania when the prestige of the mother-land declined, many Romanians from Hungary were ready to secrete their ethnic origin. During this time a generation grew up that failed to transmit their mother tongue to their children, which now regard their identity not as an inherited one but as one that can be freely chosen.